

ACC. N:R M. 13333 : 1-20.

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Bjarne, Malmö
Härad: Lands Berättare: " "
Socken: V. Vram Berättarens yrke: förman
Uppteckningsår: 1954 Född år 1883 i V. Vram

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Barnets vård och uppfostran n. förskoleåldern. s. 1-20 LUF 98
(sid. 19-20 teckningar)

ACC. NR. M. 13333.

Landskap: *Stråne*

Härad: *Görds*

Socken: *V. Vram*

Uppteckningsår: *1954*

Upptecknat av: *Nils Björne*

Adress: *Edvard Lindahls g. 14 a, Mölmo*

Berättat av: *Densamme*

Född år *1883* i *V. Vram*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Luf. 98

*Svar på frågelistan LUF 98. Text 18 blad
Skisser 2 blad.*

*Uppfattningen gäller förhållandena i Stettilljunga by -
Sefteljungum 1085, Stetteljungum 1700-talet - under
senare hälften av 1880-talet och i början av 1890-talet.
Det som berättas rör i huvudsak medelarens egen barndom
och förhållandena hos närboende grannar, bestående
av jordbrukare familjer, hantverkare och husmän.
Då ämnet är ganska vidlyftigt har jag endast kunnat be-
rätta en liten del, enär mina högtomsteri många detaljer
förblottat. Dets torde det berättade kunna något be-
lysa förhållandena från den tiden.*

Mölmö i april 1954.

Nils Björne

Skriv endast på denna sida!

1/ Lu F 98.

ACC. N:R M. 13333:1.

Lu F 98.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Barnets vård och uppfostran under förskoleåldern.

Till att besvara denna frågelista torde jag sätta förutsättningar.

Doct strax jag leta fram ur minnet det lilla jag kan.

Beträffande min egen person har jag minnen från min
tidigaste barn dom - 12-13 månader, kontrollerad tidpunkt.

Man uppdelade åldern fram till skoleåldern i spädbarn
och småbarn. Med spädbarn menade man lindbarn
och barnen tills de själva kunde stå på sina ben. Småbarn
uppdelades i större småbarn och större
småbarn. Dessa meddelande år 1880-90-talen.

Allmänt om övervakning och fostran.

Det första barnet hade i regel moderns själv hand om,
och först då andra och tredje barnet kom anställdes
en barnpiga eller barnagrebb som fick tillsyn över
barnen. Det hände naturligtvis att modern eller faderns
föräldrar, om sådana fanns på stället, tog sig an och strö-
te barnen, och då i synnerhet en gammal farfar eller morfar.
Efter hand som barnen växte upp var det vanligt att

ACC. N:R M. 13333:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

de äldre barnen fingo passa de yngre. Under sommertid voro naturligtvis barnen ute så mycket som möjligt. Den säkraste platsen där de fritt kunde röra sig var haven. Även vintertid fingo de äldre småbarnen vara ute om tröden tillät detta.

Vid tre års ålder kunde man för kortare tid lämna barnen utan tillsyn inne och även ute sommertid om lekaleförhållande tillät detta.

Fanns i familjen gamla far- eller morföräldra så var det ofta dessa som i allmänhet gav barnet de första förhållningsreglerna för umgänget med omgivningen. Det började så snart barnet kunde förstå vad som onodades. Obedingens lydnad fördrades naturligtvis inte av de yngre småbarnen, men efter hand som de lärde sig strifa på en order och ett mer svävande tilltal blevo de tillhållna att lyda. Blev en befallning eller ett förbud ej respektterat av barnet, blev ^{det} förmaningar och i värsta fall aga - ris, eller teg som det även kallades.

Man lät barnen ha så stor frihet som möjligt och tjejade inte, men däremot fordrades lydnad när barnet blivit tillsagt något - "Då äina du vill, men då andra du strä". "Du får vänta tes du Blair stor för o vilka ned."

Barnens betende mot och förhållande till de vuxna.

Barnen tilltalade sin mor med moer eller mor, fadren far och mor- och far-föräldrar för maffter, marmor, fäffter och färmor. Övriga släktingar voro farbror, faster, mårbror och möster. En mösters man benämndes mårbror o.s.v. En allmän egenhet var att barnen undveto direkta person tilltal åt främmande personer.

Små barn sade i regel de till påsten alla, unga som gamla.

Små barn ville gärna "frammas" och "massas" och de blevo ofta "frammade" och mossade. Moss = 1546.

Barnen blevo tidigt tillhållna att hälsa, niga och lugga.

De fingo inte vara "etterhängsne" mot besökande. Ute skulle de lyfta på ~~mönnen~~ och niga, även för främlingar, som kommo på

4. LUF 98.

ACC. N:R M. 13333:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Besök eller passerade förbi. Hälsning var litet mot
alla, även mot en tiggare. Då barnet på tröskeln skulle
ligga sade det go nött och bad därefter sin aftonbön:
"Gud som haver — — —" och sjung: "Tämlintra lilla stjärna där —"
Med morgonhälsning blev det så också. Då hade i regel
familjen Grått och fäste inte stort avseende vid hälsning.
Barnen fingo inte förvid ansiktet eller göra grimas eller
rätta lång näsa om, ty då kunde de bli "saudarna över
baila kroppen". "Visslar du kommer den one". Tala
skrikande skulle barnen inte ~~tala~~, ty då kunde det hända
att "Tuno-Ehe" kunde komma o hänta dem". Att "Abu
Ätte non män-strä" fingo de inte för det var illa handlat.
Om barnet var smutsig och inte ville bli tvättat
hotades det med att bli "kastad på en matrulle" —
gödselbögen, och om barnet inte ville bli kammat, "komma
lösset dra iväg på de". "På inte ud trauger måfing-
rana för den komma traugerna vill hjälpa te". "Om
du inte sier frau sau fjäjer — sojor — ja ud de".

5 LUF 98.

ACC. N:R M. 13333:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

~~Bedöt eller gingo förbi.~~

Förbud och hotelser.

Barneningo inte göra grimase, råtra ut tungen eller långa nasa, ty då kunde de ble sauna över hälla kroppen". De blevo även tillhållna att inte "vossia eller svarja", ty då "kalla dajj pou den one som kenne komma o ta dom". Om barnet inte ville låta kramma sig "kenne lösen dra iväi må då". Om barnet gick nära brunnen "kenne bronnkittan loetra då tese", och om barnet såg ner i brunnen "kenne bronnkitta dra nair då i brunnen". Barnet fick ej håller gå nära diten bäckar, åar eller andra vattensamlingar "for dou kenne då ble beded au grimo beded" — tagelarm — "o dou kenne fingrada falla au". Barnen voro i alla åldrar strängt förbjuda att leka med "spulstector" o ell. Om småbarn ej lydde denna tillsägelse, efter upprepade gånger kunde det hända att de blevo läst brände på fingrarna, vilket vanligtvis hände ösyftas verten.

Utskrift af den af M. 13333:5:5. 13333:5:5. 13333:5:5.

6. LUF 98.

ACC. N:R M. 13333:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Barnen fingo i öfrigt leta hur de ville såvida ingen rikt
förskräda förelåg och särskilt förbud för en pojk att leta
flickbrev eller tiärtor bar jag aldrig iakttagit.

Man varnade och skrämd barnen för främmande hunder
och katter, hästar och kor samt alla "Värr"-laggos-vittne
kunde vara förlig för småbarn. Man varnade småbarn att
lämnat gård- och hustorn ty då "känne strosnuckstom-
ma" villu bort dem sån dåj inte hitta hem te mor
o far". Man undvok att strömma barnen för männi-
skor. Barnen voro ändå rädda för den som såg lite
ovantlig ut som t. ex. Sotaren för han var svart och men-
nen soen gick på kryckor eller träben för att denne
ej gick lätt andra människor. Sotare voro ej högt i
krav hos de vuxna, ty i vanliga fall voro de sällan nyktra.
Ett undantag för barnens inställning till sotaren har jag
ett personligt minne av. Fast vi barn även voro rädda
för denne sotare voro vi ändå glada då han kom, om en-
dast far var närvarande. Sotaren sars namn var

7. LUF 98.

ACC. N:R M. 13333:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kjällman, kunde luttala, med detta gjorde han endast, om han fick en sup. Tregel gav far Kjällman en sup, för att vi barn skulle få höra honom luttala. Han stötte sin häjpe i fatet och frågade: "Hev du Peder, där uppe?" Peder svarade från loftet, att han levde och hade det bra, men han undrade hur Kjällman hade det som fräffat ut för en snål bonde, som endast givit Kjällman en sup, och så svor han över sååla bönder. Fick då Kjällman en sup till så började Peder berömma Bonden, som han fann vara bättre än han först trodde. Far var emellertid snål om den andre Supen, ty Kjällman var sällan nyttig då han kom och far ville inte att han skulle bli full. Han blev då bråkig och oförstående.

En annan figur, som barnen voro rädda för, var "Sjoännaren", en svart gubbe, som påstods kunna trolle. Endast rammat på denne kom även små barn att lystra och hålla sin stila och tysta en stund.

Barnställe i hemmet.

Det första barnet låg i allmänhet hos föräldrarna tills det andra kom. Sedan ordnades sängplats på annat håll. Där det var flera små barn hade man ofta sängstolar som voro formade som två mans soffor och kunde dragas ut i tre avdelningar. I dessa var plats för tre småbarn upp till omkr. 8 års ålder eller för två större. Man ställde inte på pojkar och flickor i den åldern. Det var även bruttligt att någon av de äldre pojkarne låg hos fadern och något av de mindre barnen låg hos modern om det fanns många barn i familjen. Barnen fick röra sig fritt i stugan, men det fanns möbler som de inte fick röra eller bliva uppe på. På åttiotalet fanns det ännu väggfasta bäntar där man förr haft sängplatser. De voro ganska breda, och där de fanns kvar fick barnen hålla till där eller i senare tid på någon soffa, utan stoppning för sina leksaker hade de oftast någon läda på bestämd plats. Under sommartiden var "haren" en lämplig letp plats för de mindre barnen. Där voro de skyddade mot att komma i "örtred".

Blådräkt.

När barnen började kunna stå själva var det vanligt att de frögä-
nnast blådräkt, vanlig kolt. Vanligen var den sydd av mön-
strat bomullstyg, för att vara lätt tvättbar. Den var sydd med
chemisett och veckad samt hade korta puffärmer samt knäppt
i ryggen med små knappar eller häftar. Ritt beskriva färgens
mönster å tyget torde vara svårt, ty tyget kunde vara randigst-
tigt eller ha andra mönster och färgerna kunde vara många,
även å hemvärda tyger. Själv har jag ett kontrollerat minne
från 14 månaders ålder, då min mor skulle kläda på mig
och jag inte ville vara med. Hon petade på en kolt som hängde
Grevid, där hon satt, och sa till mig att vara stilla, så skulle jag
få på mig den nya koltan, som hängde där. Jag minnes hur
den såg ut till färgen. Den var mörkt rödbrun och hade små ljusa
prickar, troligen gata. Dock har jag inget minne av att jag fått
den på mig. Denna händelse har min mor bekräftat, vad det
gäller tygets utseende och min ålder. På vintern brukades ulltyg
och varmare underkläder. Denna blådräkt var liten för pojkar

och flickor intill en ålder omtr. 2-2½ år. Det är möjligt att tidigare spädbarns underplagg användes om de var stora nog. Som underplagg för småbarn, som kunde gå, varo linstyg och livstycke, byxor och strumpor. Om sommaren var livstycke och byxor av fin bomullsväv och om vintern stichtade plagg. Alla underplagg varo vita. De små barnen av båda könen hade knäklappar. De små livstyckena knäpptes, liksom överplagget, på ryggen. Vid tre års åldern använde flickorna förkläden av tyg. Medan pojkarne inte hade sådana. Förklädena syddes av mörkströmbomullstyg och varo i regel sturna i ett stycke. De knäpptes baktill i midjan, gingo upp över axlarna med flikar som knäppes till midjebandet. De barnen skulle vara fina användes allmänt rundvirrade spetskragar och de större småbarnen hade ibland raka tröstvert i den vägen. Pojkar i fem-å sexårs åldern hade ibland raka eller störtade, sydda tygkragar med spets kring kanten - Gustav Adolfs kragar. Spädbarns mössor kunde i vissa fall användas upp till två års åldern, men hade oftast en toppig form och användes

ordast utomhus. Senare användes båtliknande mössor för såväl pojkar som flickor. Mössan hade nerhängande sidanband i nackten. Även andra former användes. Så lunda hade pojkar en flattrullig mössa med blankt, rakt fyrkantigt stjärn och blent rem med mellingssölja - s. k. fränst mössa. På sommaren användes ofta stråhatter för såväl flickor som pojkar. Hatten var rundtrullig med svagt uppvist brätte och nerhängande band där bak. På vintrarna hade de större pojkar mössor som var varmt fodrade, hade uppvittrade skinn eller schagp tranter som kunde fällas ner för öronen. Flickorna hade på vintern huvuddukar av ull eller halvull. Var det kallt kunde de knytas runt halsen. De äldre småflickorna hade ofta fintkläder i snitt liknande de vuxnas. Jag minns från 1880 talet småflickor klädda i fornyr-liknande klänningar sydda av victoria värt tyg med påsydda prydnadsband. Vardagskläderna voro av enklare slag. Pojkarnas vardagskläder voro sydda av hemvävt "värten" till vinter bruk och av hemvävt bomullstyg, månstat, för sommar bruk. Till fintkläder användes tyg av finare kvalite, vilket i flesta fall var hemvävt.

12. LUF 98.

ACC. N:R M. 13333:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Pojtarnas finblåder syddes med rakt rudi, försedd med rundsturen kra-
ge, villan pryddes med två eller tre vita band påsydd runt krage. Pojstern
knäppades med gula antarknappar. Geland hade den rakta ärmen
2 eller 3 knappar, byxorna räckte till knästrälen. De hände även att
vuntig sjömansglas syddes till små pojtar. Till den raktsydda rodten
användes ofta de oxan omtalade spetskragarna. Tyget till dessa
kläder var i flästa fall mörtblått, men det förekom även brunt och
grått tyg, dock utan antarknappa och vita band, som pryddes
på dessa kläder. De minsta små barnen, flickor och pojkar,
hade batklappar av allra utstyret, men alltid tvätbara. Lite
större flickor hade till vardagsbruk ofta förkläden av bomulls
tyg. De räckte vanligen upp över axlarna med flittror, som
på ryggen knäppades till midjebandet. Strumpor fick barnet
använda ändå den det lammade lindan. Också fick barnet
läder skor med vristremmar. Materialet till skorna var halv-
skinn. Lite senare blev det snörskor och tusskor till vardagsbruk.
Träskor gjordes av al samt försågs med "jouda" över vristen. Denna
syddes av kalvskinn och stoppades med svinborst. Var far i huset lite

13

LUF 98.

ACC. NR M. 13333: 13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

händig ^{han} står några figurer ovanpå ston. Häderstorna
syddes av bystomattare och frästorna gjordes av någon trästa-
mattare såvida inte husfadern själv kunde göra sådana viltet
fordranda stor vana för att god passform skulle bli i ston, så att
barnens fötter inte skulle ta strida.

På vintertiden fingo de större barnen ytterkläder i form av rockar
eller kappor som syddes av något av de äldres överplagg. De be-
stod av något ulltyg och fodrades. De var ungefär lika för
pojkar och flickor. Färgen kunde variera i mörtblått, grått
och brunt.

När flickor fingo tillräckligt lågt hår flätades det, medan
pojkaras hår strätklipptes, såvida de inte hade ovanligt långt
och vackert hår, då det kunde då vara mer till att titta på.

Plaggen som brukades dagligen blev tvättade vid behov, dock bytte
småbarnen underkläder minst varje vecka. Barnen hade givet-
vis flera plagg av underkläder och av ytterplagg minst två
sätt, vardags och ett d. t. bättre. Hos den fattigare befolkningen
fingo barnen nöja sig med kläder av enklare slag som dock

fill sortitt varo ungefär lika. andras.

Den första små barns stråtar bars (se ovan) fylls mellan 2½-3
år, där-åfter med ovan beskrivna.

Föda och måltider.

Barnet ansågs kunna klara sig själv vid måltiden då det
ordentligt kunde hålla en smörgås eller något så när hälla
en liten sked. Men hade sällan tid att ägna sig åt barnen under
måltiderna i ett lantbrukshus, där man oftast hade utomstående
personer i maten. Barnen, idynnerhet de yngsta årgingarna,
fingo därför sällan vara med vid matbordet. De fingo sin mat
senare och matades oftast av "barngrebban" eller modern efter
de vuxnas måltid. De största små barnen stod ofta vid måltiden
då det ansågs bekvämare för dem. Barnen fingo nog
för det mesta, det mest lättätta av maten, men de äldre av dem
fingo ej vara "grätna" utan de skulle lära sig äta vad de Guds
Gjorde. De fingo ej heller ta för sig eller begära mer än de kunde
äta upp. Om de gjorde detta fingo de ingen annan mat för
än de ätit upp det de lämnat kvar. Naturligt vis var detta

13. LUF 98.

ACC. N:R M. 13333:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ej en konsekvent regel. Man tog endast hänsyn till barnets smakt i de fall då de syntas må illa eller äcklas för något. Barnen tillhöllos att knäppa sina händer då bordsbön lästes högt, om de voro med vid bordet. I allmänhet voro inte bordsbönen så vanliga. Endast gamla höllo på seden. Ej heller fäkt för maten höll någon styft på. De äldre småbarnen fingo nog i allmänhet samma mat som de vuxna. Någon instruktivning i vad de äldsta småbarnen fingo äta fanns inte. Däremot fingo näst mjölkmat o.d. Barnen fingo tidigt dricka Kaffe och te, men däremot inte öl- bier- eller brännvin, som i dessa bränneritakter fanns tillgängligt i varje hushåll. Men det var alls inte utelutet, att även småbarnen vid tillfälle prövmakade dessa drycker. Sötsaker förekom inte i den utsträckning som nu. Sötkäret var ganska dyrt, omkr 50 a 60 öre tillit. Dukt fingo barnen ibland för ett par öre Karameller eller Brunsöcker, då far hade varit i handelsboden eller i staden. Det förekom även lakris och konfet. Endast från större Kåsar

Var det naturligt att taga med brödet hem till barnen.

Hygien och allmän sjukvård.

Småbarnen blevo varje morgon grundligt tvättade. Först vid omkring fyraårsåldern fingo de försöka tvätta sig själva.

En symmetri från sommaren, då de vistades ute, blevo de, efter behov, tvättade tvärs över flera gånger, och från bevisen vid sängsops blev det en behörig hand- och fotbörstning.

De minsta småbarnen blevo minst en gång i veckan tvättade över hela kroppen, men med varm bad var det. Särskilt. Endast för de större barnen blevo det allmänt varmbad för familjen. Då badades upp under bryggrens pannen och i något stort laggbädd badades. På sommar tiden badades i ån. Att "siga i från" var nog lite individuellt beträffande åldern. Vanligen användes en str. potta av metall, senare tid emaljerad sådan. När barnet hade en dålig andedräkt eller hade het hud ansågs barnet ha feber och skulle ligga. Barnet fick då en sårstrild bädd. När barnet gjort sig illa och grät väljades man för det att inte gråta, ty det passade inte då man var så stor. Stora människor gråto ju inte om de slog sig lilla.

Lek och leksaker. Om det fanns en gammal morfar eller farfar i familjen så var det nog de som fingo i huvudsak ordna lekar för barnen. Man lärde barnen att krypa under en träppa stödd mot matbrett utan att falla fullt, med händerna på ryggen böja sig ner och ta en slant, som stod på kant i en gulvskjorta, med munnen, gå på händer m m. Sådant. Vanliga lekar var "pojätt", lekta "gömmor", blindbock, "jäär i holan", kollar, m fl. Flickor hade sina dockor att lyfta och sätta sig med, och pojkar hade hästar och vagnar. På vintern drog man "krana" och ättle-trälte. På sommaren fick pojkar lära sig göra "väsle-piber" och "höllebösser". Pojkarna hade också sina lada-gårdar med hästar, kor och får, och flickorna lekte husmor. Vid julen löstes julelekar och "juleträd", gissa mötter och gåtor. Det var massor av lekar att välja på. De större pojkarna fingo välgjorda hästar med man och tegelsvans, och flickorna dockor med porstins-huvud som de fingo lära sig sy tråder till. En mälare var bonst-hantverkare i att göra hästar och kor. Självt har jag haft tre fina hästar av huss-tillverkning. Han gjorde även stora gunghästar på beställning.

Bilder, sagor och visor. Man fick i små barns ålder överföringsmärken - tryckt märken och små bilder-böcker, och så fanns det gamla ärgångar av religiösa månadsblad med bilder som barnen fingo att se på. På vinterkvällarna

18. LWF 98.

ACC. N:R M. 13333:18,

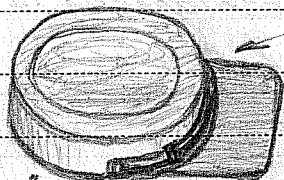
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

berättade de gamla sagor och ärendyr för de största småbarnen. Det var sagor om troll och draklar, djungelhorn och pipor, om trollen som dansade i en kvern till den brann, om kumtrentösa mff. Man sjung visor, såsom hiten trarin och andra folkvisor, ge säll visor, julvisor och andra ur hästmans läsbok och man sjung även en del strillingtryck. Dessutom omfattades en del om det som fordom kallats lundervisning och nyttiga syrelsättningar. Barnen fingo tidigt lära sig något galekvers och mor talade med småbarnen om Gud och att Gud tyckte särskilt om snälla barn. Gud var alltid mild och förlåtande om man bemödade sig att vara lydig. Om djävulen talade man aldrig direkt, men väl om onda makter. De minsta småbarnen modtogos inte till kyrkan. Först då de fört sig att sitta stilla en längre tid och vara tysta fingo de följ med. Barnen fingo febra, som vanligt en söndagen men skulle vara tysta medan dagens predikan lästes ur någon psaltika. På kvällen skulle barnet läsa sin aftonbön "Gud som haver --" eller sjunga tex. "Blinka lilla stjärna där --". Flickorna fingo tidig lära sig handstare mål och träd samt virka. Själv fick jag vid fem år ålder vatta trar på en ång tvål tom från hemmet, då vattspojken uteblev. Detta fick jag sedan dagligen göra under två månader och fick därmed sluta den påbörjade småbarns skolan. Slut på svaren till LWF 98.

Malmö i apr. 1954. M. Sjögren

19. LUF 98

ACC. N:R M. 13333: 19.

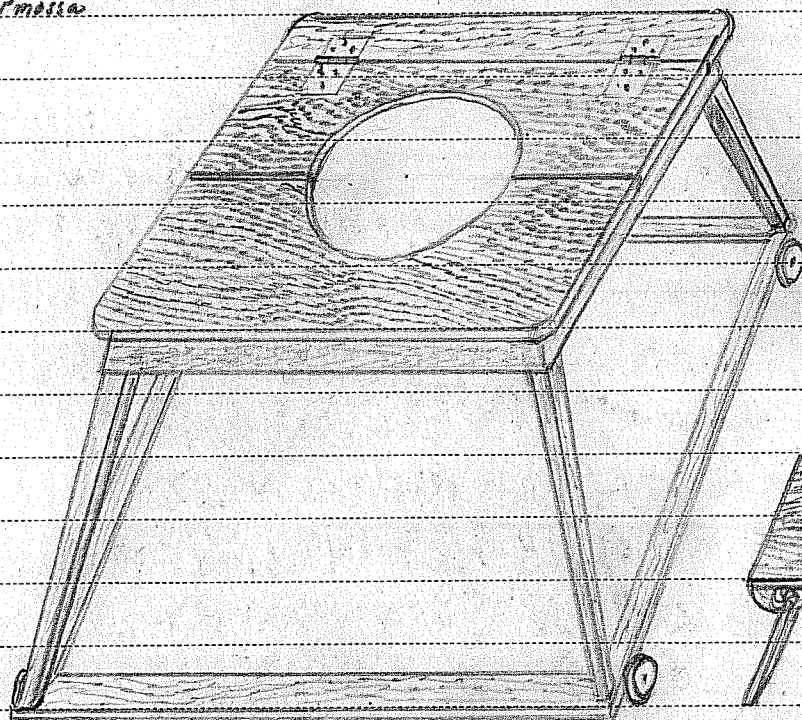
Sommarmössa

Barnmössa, fransk modell.
Blått kläde, svart rats läder-
sträna och rem med silver

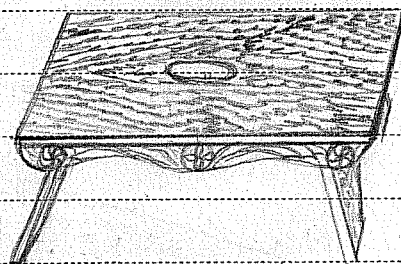

Vaddad tygmössa
med nedfällbar
schagghant.

Vintermössa

Vagn för småbarn
använd i stället för säll eller
bäge.

Småbarnspall

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

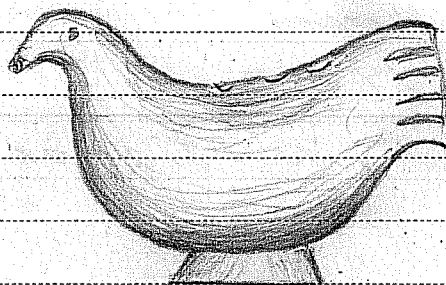
20. LUF 98

ACC. N:R M. 13333:20.

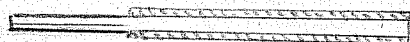
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Visselpipa av rönn, gjordt såg m/1 träslag.
Genomstråring
Västarpipa.

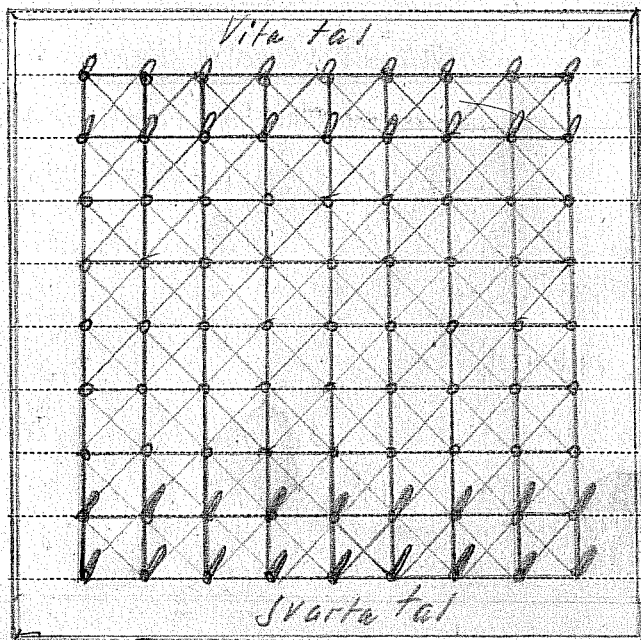

Lergök, larrjög

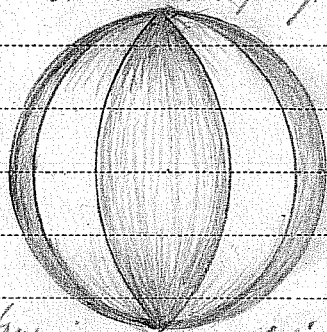

Färpä av gjordt bärtr.

Boll = Boll av olita färgat strinas

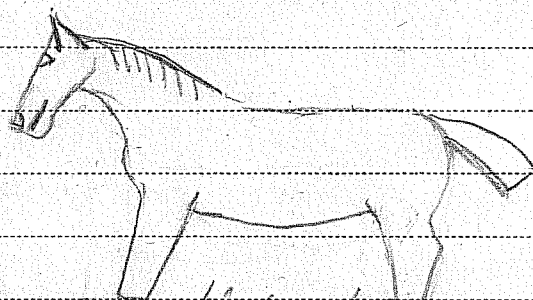
Talspel 1:2

1:1.25

Stoppning

svinsberet

Häst av trä, enkelt utför.